

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ АГРОПРОДОВОЛЬЧОГО РИНКУ: ПІДТРИМКА СПОЖИВАЧА

STATE REGULATION OF AGRICULTURAL MARKET: SUPPORTING CONSUMER

У статті зазначено нераціональність і низькоефективність діючої системи державної підтримки сільськогосподарських товаровиробників в Україні. Визначено зміст, структуру, особливості сучасних механізмів підтримки виробників, споживачів сільського господарства на основі використання методології Організації економічного співробітництва і розвитку (ОЕСР). Виявлено причини, що зумовлюють провали на агропродовольчому ринку (нееластичність попиту). Розкрито залежність між доходами населення і динамікою попиту та пропозиції на агропродовольчому ринку, показано шляхи й методи підвищення попиту. Визначено доцільність спрямування дотацій малообезпеченим верствам населення не лише у формі додаткових грошових виплат або зменшення ставки прибуткового податку, а й у формі забезпечення їх цільового використання на продовольство: у формі продовольчих талонів (карток), безкоштовних обідів для дітей матерів-годувальниць, людей похилого віку та інших малообезпечених верств населення.

Ключові слова: агропродовольчий ринок, державна підтримка, нееластичність попиту, дотації, диференціація споживання харчових продуктів.

В статье указаны нерациональность и низкая эффективность действующей

системы государственной поддержки сельскохозяйственных товаропроизводителей в Украине. Определены содержание, структура, особенности современных механизмов поддержки производителей, потребителей, сельского хозяйства на основе использования методологии Организации экономического сотрудничества и развития (ОЭСР). Выявлены причины, обуславливающие провалы на агропродовольственном рынке (неэластичность спроса). Раскрыта зависимость между доходами населения и динамикой спроса и предложения на агропродовольственном рынке, показаны пути и методы повышения спроса. Определена целесообразность направления дотаций малообеспеченным слоям населения не просто в форме дополнительных денежных выплат или уменьшения ставки подоходного налога, а в таких формах, которые обеспечили бы их целевое использование дотаций на продовольствие: в форме продовольственных талонів (карточек), бесплатных обедов для детей кормящих матерей, пожилых людей и других малообеспеченных слоев населения.

Ключевые слова: агропродовольственный рынок, государственная поддержка, неэластичность спроса, дотации, дифференциация потребления пищевых продуктов.

УДК 338.436.33

<https://doi.org/10.32843/infrastruct40-16>

Кундєєва Г.О.

д.е.н., доцент, доцент кафедри економічної теорії
Національний університет харчових технологій

Kundieieva Halyna

National University of Food Technologies

The article is devoted to identification of reasons for the changes in agricultural policy, the structure, peculiarities of modern mechanisms for supporting producers, consumers, and agriculture according to the Organization for Economic Co-operation and Development (OECD) methodology. The agricultural sector is considered as a combination of three elements: the complex of agricultural enterprises, the general supply sector, and consumers of agricultural products. Dynamics of the resulting indicator of the level of government support for the agricultural sector (TSE) of Ukraine in 1995-2017 are characterized by diversity, which indicates a lack of consistent policy in agricultural production. Agricultural sector support is provided through the support of producers. There is an insatiability of physiological consumption of certain food groups, especially of animal origin in our country. For the majority of the population, the cost of nutrition in the household budget is very high, that's why we need to study the effectiveness of consumer support indicators (CSE). The government does not simultaneously support the producers and consumers. The results of the analysis of such indicators as CSE and PSE confirm this tendency. The causes of failures in the agri-food market are identified: inelasticity of supply, which is explained by the immobility of the resources "land" and "labor force"; inelasticity of demand, which is explained by E. Engel's and J. Keynes' Laws and the degree of saturation of food demand. Another reason for the failures of the agri-food market is a high differentiation of incomes and, as a result, the differentiation in volumes of food consumption. For Ukrainian high income households, the saturation limit for food products has almost been reached. The study reveals the relationship between household incomes and the dynamics of demand in the agri-food market. It is shown the ways and methods of increasing demand. It is advisable to give subsidies to low-income population, not just in additional cash payments or lower income tax rates, but in the form of food cards, free lunches for children, nursing mothers and other low-income population. Such spending of public funds can increase food demand. Government support of low-income population should be a priority for government policy not only in crisis conditions, but also in conditions of economic growth.

Key words: agri-food market, government support, inelastic demand, subsidies, differentiation of food consumption.

Постановка проблеми. Ефективний розвиток сільського господарства, підвищення його конкурентоспроможності є ключовими пріоритетами реформування національної економіки, зафіксованими у Стратегії розвитку «Україна – 2020», Угоді про асоціацію між Україною та ЄС та Плані дій з її виконання. Стратегічне значення сільськогосподарської продукції та особливості її виробництва вимагають усебічного комплексного втручання з боку держави для врівноваження інтересів сільськогосподарських товаровиробників і споживачів сільськогосподарської продукції. Державна підтримка сільськогосподарських товаровиробників

визнається необхідною у більшості країн світу, але сучасна система державної підтримки в Україні зарекомендувала себе як дефіцитна і неефективна. У такій ситуації доцільним є реформування діючої системи у напрямі обґрунтованості її розподілу та адресності [1, с. 53].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У працях вітчизняних науковців-аграріїв, зокрема О. Бородіної, А. Діброви, М. Дем'яненка, С. Кваші, О. Панухника, В. Бойка, В. Месель-Веселяк, П. Саблука та ін., обґрунтовано необхідність державної підтримки аграрної сфери. У наукових роботах Дж. Гелбрейта, Дж. Кейнса,

П. Самуельсона, А. Сміта, М. Трейсі висвітлено ефективність державного втручання в аграрну сферу виробництва. Дослідження О. Алейнікова, М. Чорнобай, Д. Плеханова та ін. зорієнтовані на оцінку масштабів і обсягів фінансування за державними програмами підтримки сільськогосподарських підприємств. Проте запропоновані заходи здебільшого спрямовані на регулювання тільки пропозиції (виробництва) на агропродовольчому ринку за умов практичної відсутності заходів, що регулюють попит та споживання.

Постановка завдання. Метою дослідження є розгляд особливостей державної підтримки аграрної сфери та заходів щодо вдосконалення механізму державної підтримки споживачів агропродовольчої продукції. Завданням дослідження є визначення особливостей ринкового механізму вітчизняного агропродовольчого ринку, здійснення моніторингу та оцінки методів підтримки сільського господарства в Україні, конкретизація підтримки споживачів агропродовольчої продукції.

Виклад основного матеріалу дослідження. Ринковий механізм забезпечує урівноваження економічних інтересів виробників і споживачів шляхом формування рівноважного обсягу та ціни, які стають прийнятними як для виробників, так і споживачів. Це більш абстрактна теоретична схема ринку досконалої конкуренції, у реальності ж механізм ринку досконалої конкуренції має суттєві інституційні провали. Ринковий механізм в аграрній сфері економіки на відміну від інших галузей не в змозі швидко усувати невідповідність обсягів попиту і пропозиції, забезпечувати на ринку конкурентну рівновагу у зв'язку з наявністю певних галузевих і міжгалузевих бар'єрів. До таких бар'єрів із боку пропозиції належить специфічний характер сільськогосподарських ресурсів (імобільність). Земля як специфічний сільськогосподарський

чинники виробництва практично не мобільна і не може брати участь у міжгалузовому переливу надлишкових ресурсів під впливом міжгалузевого механізму конкурентної рівноваги. Щодо ресурсу «праця», то інертною, не мобільною є й робоча сила в сільському господарстві.

Наступна група бар'єрів зумовлена особливістю формування попиту на агропродовольчому ринку, а саме змінами його еластичності за доходами залежно від зміни ступеня насиченості потреб людини у продовольстві. На відміну від більшості непродовольчих товарів розширення попиту на харчові продукти має чітко окреслені межі насичення (в Україні ці межі визначено у Наказі МОЗ України «Про затвердження Норм фізіологічних потреб населення України в основних харчових речовинах і енергії»). З іншого боку, частка витрат на продукти харчування у споживчих витратах у міру зростання реальних доходів споживачів зменшується, частка ж витрат на непродовольчі товари збільшується. Це пов'язано з дією закону Е. Енгеля [2, с. 39]: витрати на покупку продовольчих товарів зростають повільніше, ніж доходи населення, і повільніше, ніж витрати на непродовольчі товари та заощадження. Діє закон насичення потреб найбільш характерний для ринку продовольства.

Дж.М. Кейнс, досліджуючи залежність споживання від величини поточного доходу домашніх господарств, висловив її у формі закону: «Основний психологічний закон ... полягає у тому, що люди схильні, як правило, збільшувати своє споживання з ростом доходу, але не тією ж мірою, в якій зростає дохід» [3]. Учений пояснює зменшення питомої ваги споживання психологічними особливостями людини відкладати все більшу частину зростаючого доходу як заощадження. Тенденція до зменшення частки витрат на споживання продуктів

Таблиця 1

Диференціація обсягів споживання основних продовольчих груп за квінтільними групами в Україні (2010–2017 рр.)

Показник	Роки							
	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Індикатор диференціації вартості харчування в домогосподарствах між п'ятою та першою квінтільними групами	1,59	1,6	1,62	1,61	1,56	1,48	1,59	1,62
м'яса і м'ясопродуктів	1,92	1,87	1,78	1,83	1,81	1,71	1,68	1,89
молока і молочних продуктів	1,71	1,69	1,6	1,67	1,62	1,61	1,70	1,70
яєць	1,22	1,29	1,22	1,27	1,22	1,24	1,29	1,39
риби і рибпродуктів	1,77	1,69	1,62	1,61	1,75	1,68	1,67	1,65
цукру	1,36	1,35	1,31	1,25	1,38	1,36	1,41	1,66
олії та інших рослинних жирів	1,19	1,25	1,06	1,16	1,2	1,13	1,26	1,21
картоплі	1,06	1,13	0,95	1,06	1,16	1,12	1,17	1,17
овочів та баштанних	1,49	1,54	1,39	1,47	1,55	1,58	1,53	1,65
фруктів, ягід, горіхів, винограду	2,29	2,29	2,2	2,16	1,96	2,09	2,11	1,95
хліба і хлібних продуктів	1,05	1,05	1,03	1,06	1,17	1,14	1,21	1,28

Джерело: розраховано автором на основі [4]

харчування у бюджеті домогосподарства і збільшення частки непродовольчих товарів, послуг та заощаджень має у своїй основі об'єктивні причини – підвищення в міру зростання доходів рівня насиченості потреб людини. Ця причина особливо актуальна по відношенню до харчових продуктів, для яких межа насичення чітко окреслена фізіологічними нормами споживання.

У міру переходу до стадії насичення еластичність попиту на продовольство за доходами знижується. Для українських домогосподарств із високими доходами практично досягнута межа насичення потреб у харчових продуктах. Уповільнення зростання витрат населення на купівлю продовольчих товарів у міру зростання доходів та підвищення насиченості потреб стає причиною уповільнення зростання сукупного попиту на агропродовольчому ринку. На це уповільнення також впливає надмірна диференціація доходів за низького рівня реальних доходів значної частини населення, наслідком стає значна диференціація споживання основних продовольчих груп (табл. 1), що не може не позначитися на обсягах попиту на продовольство. Зазначені причини зумовлюють особливо несприятливу кон'юнктуру на ринку продовольства України.

Відповідно до теорії Дж. Кейнса, в умовах низької еластичності попиту ринок не в змозі досягнути рівноважного стану – не може забезпечити зростання попиту до рівня пропозиції (до рівня виробництва). У цьому разі зростання виробництва тільки поглибить кризовий стан, навіть якщо спостерігається підтримка і стимулювання з боку держави. Ми погоджуємося з тезою Р. Гайсіна: у сучасних умовах чинниками, що стримують зростання попиту на продовольство, є не тільки і не стільки відкриті Е. Енгелем і Дж. Кейнсом причини уповільнення зростання попиту і падіння його еластичності в умовах зростання доходів та підвищення насичення потреб, скільки особливості формування рівня, динаміки, структури доходів населення [5]. Низький рівень життя значної частини населення країни стає причиною повільного зростання попиту, хоча для низькодохідних груп (майже 60%) населення попит еластичний за доходами.

Для зростання попиту на продовольство й, відповідно, зростання виробництва необхідні дієві заходи держави. Для визначення ефективності державної підтримки використано методологічний підхід, що запропонований у 1986 р. Організацією економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР). За цим підходом агросектор розглядається як система, що складається з трьох підсистем: аграрні підприємства (виробники), підсистема загального забезпечення (інфраструктура) і споживачі аграрної продукції. Для оцінки підтримки цих трьох підсистем використовуються основні показники [6]:

TSE (Total Support Estimate) – показник, за допомогою якого визначається сума трансфертів, що отримує сільське господарство від платників податків та споживачів (за винятком надходжень від імпортного мита) в результаті політики підтримки галузі.

PSE (Producer Support Estimate) – показник підтримки виробників, який відображає обсяг річних валових бюджетних трансфертів у грошовій формі виробникам аграрної продукції.

GSSE (General Service Support Estimate) – показник підтримки сектору загального забезпечення агросектору (аграрної інфраструктури), який відображає обсяг річних валових бюджетних трансфертів у грошовій формі організаціям, що надають послуги аграрному виробництву.

CSE (Consumer Support Estimate) – оцінка підтримки споживчого сектору аграрної продукції, яка вимірюється обсягом річних валових бюджетних трансфертів до/від споживачів.

Дослідження динаміки зазначених показників в Україні свідчить про наявність значних коливань, причиною яких стала непослідовна політика регулювання аграрної сфери. Істотний вплив зробили і макроекономічні чинники, такі як зміна курсу національної валюти, динаміка цінової кон'юнктури на світовому ринку сільськогосподарської продукції та продовольства [7]. За останні роки Україна мала від'ємне значення показника сукупної підтримки (рис. 1).

Тільки в 2012 р. галузь отримала підтримку в розмірі 1,5% від обсягу товарної продукції (PSE, %). В інші періоди вона була донором національної економіки. Так, у 2016 р. з неї було «вимито» на користь інших секторів 9,5% виручки. Це не зможе не позначитися на перспективах розвитку вітчизняного сільського господарства в майбутньому. Як стверджує О. Янковий, підтримка зі знаком мінус – це пригнічення. Україна залишається країною, де макроекономічна стабільність підтримується коштом політики примусових вилучень у сільськогосподарських виробників [9].

Підтримка аграрної сфери здійснюється переважно через підтримку виробників. Для країни, де існує ненасиченість фізіологічних норм споживання певних груп продовольства, особливо тваринного походження для більшості населення, дуже значною є частка витрат на харчування у бюджеті домогосподарства, тому важливим стає дослідження ефективності показників підтримки споживачів (CSE). Ці показники відображають загальну суму трансфертів споживачам сільськогосподарської продукції (+ або -), що отримуються в результаті проведеної політики підтримки сільського господарства й є різницею між внутрішніми цінами на споживану продукцію та світовими. Вони відображають особливості здійснюваної в країні політики по відношенню до споживачів і виробників продовольства.

Уряд країни не в змозі паралельно з підтримкою виробників підтримувати споживачів. Підтвердженням цього є результат аналізу показників підтримки споживачів (CSE) і виробників (PSE) – симетричність розташування і динаміки показників підтримки виробників (PSE) і споживачів (CSE), їх протифазність показників (рис. 2).

Така залежність пояснюється тим, що CSE є дзеркальним відображенням головного компонента PSE – підтримки ринкової ціни (MPS) як суми трансфертів від споживачів до виробників аграрної продукції [7]. Неявна підтримка споживачів оцінюється через значення показника «трансферти виробникам від споживачів». Від’ємне значення показника свідчить про оподаткування споживачів сільгосппродукції за рахунок більш високих цін. І, навпаки, якщо показник отримує позитивне значення, то споживачі сільгосппродукції субсидуються.

Слід також зазначити той факт, що у роки значного перевищення внутрішніх цін над світовими, коли весь тягар за високі ціни на продукцію було перенесено на споживача, у бюджеті не передбачалися трансферти споживачам. Показник оцінки підтримки споживачів отримав від’ємне значення у 1997–1998, 2001, 2005–2006, 2008–2010 рр. У ці роки національні споживачі сплачували за сільгосппродукцію ціни, вищі за світові, отже, споживачі сплачують імпліцитний податок [10]. Найбільше значення податку припадає на 2009 р. (13,96%) – спостерігаються найбільші втрати споживачів на придбання сільгосппродукції.

Починаючи з 2011 р. спостерігається позитивне значення CSE, тобто в Україні покупці субсидуються. Це зумовлено, головним чином, тією обставиною, що внутрішні ціни на основні види сільськогосподарської сировини і продовольства нижче світового рівня.

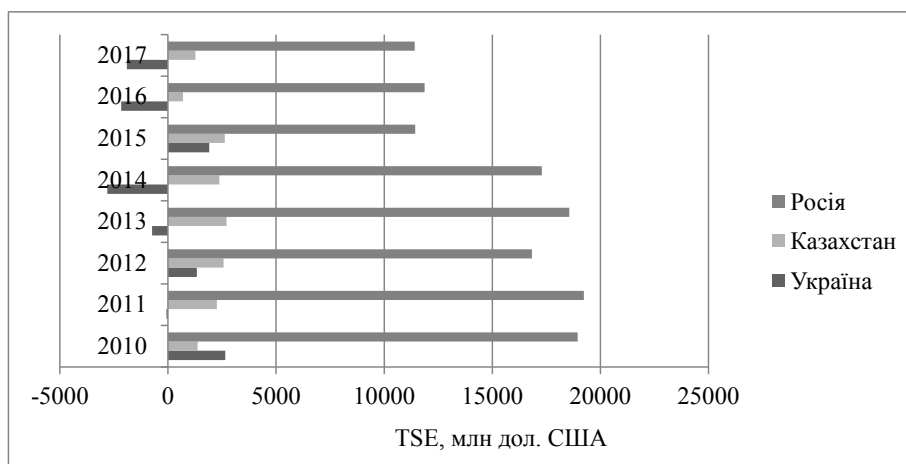

Рис. 1. Динаміка сукупної підтримки аграрної сфери (TSE), Україна у 2010–2017 рр., млн дол. США

Джерело: сформовано за даними [8]

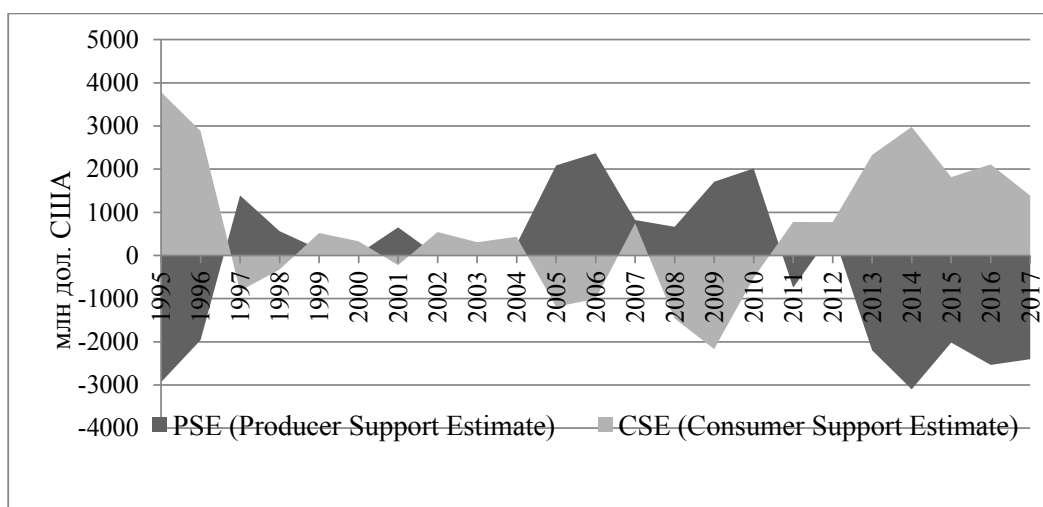

Рис. 2. Динаміка змін показників підтримки споживачів (CSE) і виробників (PSE)

Джерело: складено за даними [8]

На рис. 3 наведено динаміку структури напрямів підтримки споживачів.

У структурі підтримки споживачів переважають трансферти виробникам від споживачів. Проте багато років підтримка споживачів через прямі субсидії з бюджету не здійснювалася.

Для оцінки впливу регуляторних заходів на показники добробуту населення як чинника забезпечення економічної доступності продовольства визначено щільність зв'язку між доходом населення та загальною сумою підтримки споживачів (0,83) і між доходом населення та сумою трансфертів виробникам від споживачів (0,87). Виходячи з існування більш щільного зв'язку у другому варіанті, нами визначено ступінь реагування доходів (добробуту населення) через регуляторні заходи (рис. 4).

Отримано три економетричні моделі (за від'ємних значень логарифмічна і ступенева не будуються), найбільш надійною є лінійна модель, оскільки коефіцієнт детермінації є максимальним і становить 0,735. Існування такої залежності можна пояснити тим, що в рамках аграрної

політики України покупці субсидуються: внутрішні ціни на основні види сільськогосподарської сировини і продовольства нижче світового рівня.

Для України проблема регулювання ринку, особливо регулювання попиту, є вкрай актуальною. Проте вона однозначно недооцінюється, приймалися лише окремі рішення, які не дали необхідного результату. Ці заходи здебільшого носили односторонній характер і були спрямовані на регулювання переважно пропозиції (головним чином, виробництва) на агропродовольчому ринку. Такий однобічний підхід до регулювання кон'юнктури агропродовольчого ринку не міг забезпечити баланс інтересів виробників і споживачів на цьому ринку. Більше того, така спрямованість ринку тільки поглиблювала кризову ситуацію ринкової нерівноваги з усіма її наслідками.

Актуальним залишається питання щодо необхідності вбудувати в механізм регулювання кон'юнктури агропродовольчого ринку нові елементи, що регулюють попит і спрямовані передусім на підтримку споживачів. У кінцевому підсумку це дасть значну підтримку виробникам

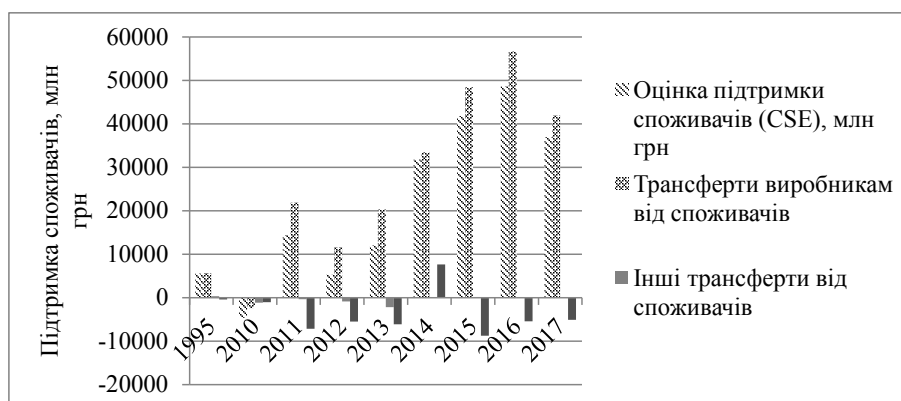

Рис. 3. Динаміка показників підтримки споживачів (CSE), Україна, 1995, 2010–2017 рр., млн грн

Джерело: сформовано за даними [8]

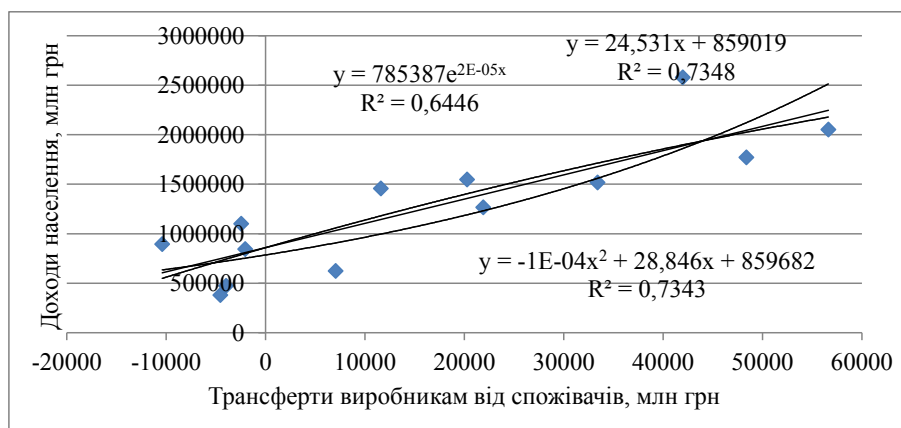

Рис. 4. Моделі зв'язку доходів населення і трансфертів виробникам від споживачів

Джерело: сформовано за даними [4; 8]

порівняно з прямими формами підтримки виробництва. З урахуванням досвіду зарубіжних держав це можливо зробити шляхом використання нецінових детермінант попиту. Серед них головним чинником, що впливає на попит, є доходи населення. Для ефективного управління попитом необхідно впливати на доходи тільки тієї частини населення, у якій попит на продовольство є високоеластичним за доходами. Це, насамперед, малозабезпечені групи населення з низьким рівнем насиченості потреб у харчових продуктах. Здійснений аналіз наукових робіт [5; 11; 12] вказує на такі дієві заходи:

– цільове фінансування попиту на продовольство малозабезпечених верств населення: підвищення доходів за умов, що ця частина доходів обов'язково буде використана на придбання харчових продуктів тільки вітчизняного виробництва (наприклад, використання програми продовольчих талонів). Таке цільове спрямування доходів на розширення попиту на агропродовольчому ринку буде сприяти підтримці не тільки споживачів, а й вітчизняних виробників продовольства;

– розширення попиту на продовольство за рахунок програм шкільних обідів, продовольчої допомоги для матерів-годувальниць та малолітніх дітей, поставок вітчизняного продовольства в дитячі садки, будинки ветеранів, лікувальні установи, збройні сили тощо;

– політика держави щодо регулювання прибуткового податку: звільнення від прибуткового податку найбільш вразливих верств населення, застосування диференційованої шкали оподаткування, що збільшує еластичний попит малозабезпечених верств населення на продовольство. Необхідно розглядати податкову політику у сфері стягування прибуткового податку як засіб істотного підвищення рівня споживання харчових продуктів для найбільш вразливих верств населення і, відповідно, як засіб підвищення попиту на агропродовольчому ринку.

Висновки з проведеного дослідження. Підсумовуючи результати дослідження, можна стверджувати, що в країні відсутня аграрна політика, яка базувалася б на наукових засадах комплексного регулювання всіх структурних елементів агропродовольчого ринку, їх взаємозв'язку і розвитку й мала б на меті забезпечення сталої рівноваги виробництва і споживання та узгодження інтересів споживачів і виробників продовольства. Необхідно терміново вживати заходів не лише зі стимулювання зростання виробництва, а й з підвищення попиту на агропродовольчому ринку. Необхідно вивчити і використати досвід США, коли регулятор попиту і регулятор виробництва продовольства знаходяться в руках одного відомства.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Недільська Л.В. Системний колапс державної фінансової підтримки сільськогосподарських підприємств. *Scientific horizons*. 2018. № 6(69). С. 53–69.
2. Engel E. Das Rechnungsbuch der Hausfrau und seine Bedeutung im Wirtschaftleben der Nation. Berlin, 1881, P. 39.
3. Кейнс Дж.М. Общая теория занятости, процента и денег / пер. с англ. ; общ. ред. и предисл. А.Г. Милейковского, И.М. Осадчей. Москва : Прогресс, 1978. 494 с.
4. Державна служба статистики України. URL : <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 10.01.2020).
5. Гайсин Р.С. Низкие доходы населения как фактор стагнации спроса и предложения на агропродовольственном рынке России. *ҚазЭУ хабаршысы. Вестник Казахского экономического университета*. 2014. № 4(99). С. 134–146
6. Кернасюк Ю.В. Світовий досвід державної підтримки агробізнесу. *Агробізнес*. 2016. № 11(330). URL: http://www.agro-business.com.ua/agrobusiness/archive.html?func=show_edition&id=151 (дата звернення: 10.01.2020).
7. Купчишина О.А. Вплив державної регуляторної політики на функціонування аграрного сектору. *Вісник ХНАУ ім. В.В. Докучаєва. Серія «Економічні науки»*. 2017. № 4. С. 440–450.
8. Офіційний статистичний портал ОЕСР. URL: <http://stats.oecd.org/> (дата звернення: 10.01.2020).
9. Янковий О. Що надає, а що відбирає держава у сільського господарства. URL: <https://mind.ua/publications/20189580-goduvalnicya-na-dieti-skilkinedootrimue-ukrayinskij-agrosector> (дата звернення: 10.01.2020).
10. Кулаковська Т.А. Дослідження узгодженості та системності у запровадженні регуляторних заходів в аграрній сфері України. *ScienceRise*. 2015. № 8/1(13). С. 58–66.
11. Киреева Н.А. Механизм внутренней продовольственной помощи как направление структуризации системы государственной поддержки АПК. *Аграрный научный журнал*. 2014. № 6. С. 84–88.
12. Борхунов Н.А., Родионова О.А. Как повысить платежеспособный спрос на внутреннем продовольственном рынке России: размышления и расчеты. *АПК: экономика и управление*. 2013. № 9. С. 15–23.

REFERENCES:

1. Nedilskaya L. (2018). Systemnyi kolaps derzhavnoi finansovoi pidtrymky silskohospodarskykh pidpriemstv [System collapse of state financial support of agricultural enterprises, vol. 6 (69). pp.53-69.
2. Engel E. (1881) Das Rechnungsbuch der Hausfrau und seine Bedeutung im Wirtschaftleben der Nation. Berlin, 1881
3. Keynes, J. M. (1997). *The General Theory of Employment, Interest, and Money*. USA: Prometheus Books, Print.
4. Ofitsiyni sait Derzhavnoi sluzhby statystyky Ukrainy [Official website of the State Statistics Ser-

vice of Ukraine]. (n.d.). ukrstat.gov.ua. Available at: <http://ukrstat.gov.ua> // (accessed 10 January 2020) [in Ukrainian].

5. Gaysin R. (2014). Nyzkyye dokhodu naselenyia kak faktor stahnatsyy sprosa y predlozhenyia na ahroprodovolstvennom runke Rossyy KazƏU khabarshusu – Vestnyk Kazakhstanskoho ekonomycheskoho unyversyteta. Almaty [Low incomes of the population as a factor in the stagnation of supply and demand in the agri-food market of Russia]. vol. (99). pp. 134-146.

6. Kernasiuk Yu.V. (2016) Svitovyi dosvid derzhavnoi pidtrymky ahrobiznesu. Ahrobiznes, [World experience in government support for agribusiness] vol. 11(330) Available at: http://www.agro-business.com.ua/agrobusiness/archive.html?func=show_edition&id=151 (accessed 10 January 2020).

7. Kupchyshina O.A. (2017). Vplyv derzhavnoi reuliatornoi polityky na funktsionuvannia ahrarynoho sektoru Visnyk KhNAU im. V.V. Dokuchaieva. Seriiia Ekonomichni nauky. [Influence of the state regulatory policy on the functioning of the agricultural sector]. Vol. 4. pp.440-450.

8. Ofitsiinyi sait Orhanizatsii ekonomichnoho spivrobotnytstva ta rozvytku (OESR). [Official site of the Organization for Economic Co-operation and Development (OECD)]. (n.d.).oecd.org. Available at: <https://www.oecd.org/> (accessed 10 January 2020).

9. Yankovyi O. Shcho nadaie, a shcho vidbyraie derzhava u silskoho hospodarstva. [What gives and what selects the state from agriculture]. Available at: <https://mind.ua/publications/20189580-goduvalnycyana-dieti-skilki-nedootrimue-ukrayinskij-agrosector> (accessed 10 January 2020).

10. Kulakovska T.A. (2015). Doslidzhennia uzgodzhennosti ta systemnosti u zaprovadzhenni reuliatornykh zakhodiv v ahrarynii sferi Ukrainy *Scientific Journal «ScienceRise»* [Investigation of coherence and systematicity in the implementation of regulatory measures in the agricultural sector of Ukraine]. Vol. 8/1(13), pp. 58-66.

11. Kireeva N.A. (2014). Mekhanizm vnutrennei prodovol'stvennoi pomoshchi kak napravlenie strukturizatsiisistemy gosudarstvennoi podderzhki APK [The mechanism of domestic food aid as a way to restructure the system of State support for agribusiness]. *Agrarnyinauchnyi zhurnal = Agrarian scientific magazine*, vol. 6, pp. 84–88.

12. Borkhunov N.A., Rodionova O.A. (2013). Kak povysit' platezhеспособnyi spros na vnutrennem prodovol'stvennom rynke Rossii: razmyshleniya i raschety [How to increase a solvent demand in the domestic food market of Russia: reflections and calculations]. *APK: ekonomika, upravlenie = AIC: economy, management*, vol. 9, pp. 15–23.